

БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

12.01 – КР. 2270 “С” 2023.12.14. 23 ПЗ

Левченко Андрія Руслановича

2024 р.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Факультет аграрного менеджменту

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри адміністративного
менеджменту та ЗЕД

Олена КОВТУН

_____ (підпис)

" ____ " _____ 2024 р.

БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Управління розвитком сільських територій»

Спеціальність 073 «Менеджмент»

Освітня програма «Менеджмент»

Гарант освітньої програми

д.е.н., професор

_____ (підпис)

Віра БУТЕНКО

Керівник бакалаврської
кваліфікаційної роботи

к.е.н, доцент

_____ (підпис)

Олексій
КАЛІВОШКО

Виконав

_____ (підпис)

Андрій ЛЕВЧЕНКО

КИЇВ – 2024

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Факультет аграрного менеджменту**

ЗАТВЕРДЖУЮ

**В.о. завідувача кафедри
адміністративного менеджменту та ЗЕД
к.е.н., доц. _____ Олена КОВТУН
(підпис)**

" ____ " _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ

**на виконання бакалаврської кваліфікаційної роботи студенту
Левченко Андрію Руслановичу**

Спеціальність 073 «Менеджмент»

Тема бакалаврської кваліфікаційної роботи: **«Управління розвитком сільських територій»**

затверджена наказом ректора НУБіП України від «14» грудня 2023 р.

№ 2270«С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру _____
Вихідні дані до бакалаврської кваліфікаційної роботи: законодавчі акти,
навчальна та наукова література, офіційні статистичні матеріали, звіти та
оперативні матеріали, дані міжнародної статистики та публікації наукових
установ _____

Перелік питань, які потрібно розробити:

1. Теоретичні основи управління розвитком сільських територій
2. Оцінка управління розвитком сільських територій
3. Напрями вдосконалення управління розвитком сільських територій

Перелік графічних документів: 6 таблиць, 1 рисунок

Дата видачі завдання «__» _____ 2023 р.

**Керівник бакалаврської
кваліфікаційної роботи**

_____ Олексій КАЛІВОШКО

**Завдання прийняла до
виконання**

_____ Андрій ЛЕВЧЕНКО

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	
ВСТУП.....	
1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.....	
1.1. Сутність та значення сільських територій.....	
1.2. Концепції та підходи до управління розвитком сільських територій.....	
1.3 Міжнародний досвід управління сільськими територіями.....	
2 ОЦІНКА УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.....	
2.1. Аналіз характерних проблем та викликів в управлінні сільськими територіями.....	
2.2. Характеристика підходів до вдосконалення системи управління.....	
2.3. Оцінка сучасного стану управління сільськими територіями.....	
3 НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКИМИ ТЕРИТОРІЯМИ.....	
3.1. Пропозиції щодо вдосконалення організаційно-економічного механізму...	
3.2. Заходи сприяння сталому розвитку сільських територій.....	
ВИСНОВКИ.....	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	

АПК – Агропромисловий комплекс;

ЄС – Європейський Союз;

США – Сполучені Штати Америки;

ЖКГ – Житлово-комунальне господарство;

ФОП – Фізична особа підприємець;

ВДЕ – Великий державний експеримент.

ВСТУП

Сільські території відіграють важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни, збереженні культурної спадщини та традицій, а також є місцем проживання значної частини населення. Однак, через ряд соціально-економічних та екологічних проблем, багато сільських територій перебувають у стані занепаду та стагнації. Тому питання ефективного управління розвитком сільських територій є надзвичайно актуальним для забезпечення їх сталого розвитку та підвищення якості життя сільського населення.

Метою даної дипломної роботи є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи управління розвитком сільських територій. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- вивчити сутність та значення сільських територій, концепції та підходи до їх розвитку;
- проаналізувати наукову літературу з проблематики управління розвитком сільських територій;
- виявити ключові проблеми та виклики в управлінні сільськими територіями;
- розробити підходи до вдосконалення системи управління розвитком сільських територій;
- оцінити ефективність запропонованих рішень;
- сформулювати практичні рекомендації щодо вдосконалення організаційно-економічного механізму управління та заходів сприяння сталому розвитку сільських територій.

Об'єктом дослідження є процес управління розвитком сільських територій в Україні.

Дослідження ґрунтується на системному підході з використанням методів аналізу та синтезу, порівняння, узагальнення та статистичного аналізу.

Результати дипломної роботи мають практичне значення для органів місцевого самоврядування, державної влади та інших зацікавлених сторін у

питаннях управління розвитком сільських територій. Запропоновані рекомендації можуть бути використані для удосконалення існуючих програм і заходів.

Структура дипломної роботи складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, завдання, об'єкт та методи дослідження, окреслено практичне значення роботи.

У першому розділі "Теоретичні основи управління розвитком сільських територій" розкриваються суть та значення сільських територій, концепції та підходи до їх розвитку, а також наводиться огляд літератури з досліджуваної проблематики.

Другий розділ "Дослідження управління розвитком сільських територій" присвячений виявленню проблем та викликів, розробці підходів до вдосконалення системи управління, вибору методів та напрямків досліджень, обґрунтуванню загальної методики їх проведення, а також оцінці ефективності запропонованих рішень.

Третій розділ "Практичні рекомендації щодо вдосконалення управління сільськими територіями" містить пропозиції щодо вдосконалення організаційно-економічного механізму, заходи сприяння сталому розвитку сільських територій та висвітлює питання охорони праці і безпеки життєдіяльності.

У висновках узагальнено основні результати проведеного дослідження.

Список використаних джерел налічує 42 найменування. Робота містить 6 таблиць. Загальний обсяг становить 55 сторінок.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

1.1. Сутність та значення сільських територій

Сільські території є невід'ємною частиною економічного, соціального та екологічного розвитку будь-якої країни. Ефективне управління їх розвитком є запорукою забезпечення продовольчої безпеки, збереження культурної спадщини та традицій, а також раціонального використання природних ресурсів.

Поняття "сільські території" в законодавстві України визначається як території, що розміщені поза межами міст і є просторовою базою для розміщення виробничих і невиробничих підприємств, установ та організацій з метою виробництва сільськогосподарської продукції, обслуговування населення, яке там проживає, а також задоволення його культурних та духовних потреб [14, с. 12]. У науковій літературі зустрічаються різні підходи до трактування цього поняття, проте загалом під сільськими територіями розуміють адміністративно-територіальні одиниці, де переважає сільське розселення та сільськогосподарське виробництво [2, с. 28].

Виділення сільських територій здійснюється на основі різних критеріїв. Найпоширенішими є адміністративно-територіальні критерії, згідно з якими дані території охоплюють сільські населені пункти та прилеглі до них землі. Демографічні критерії визначають сільські території як місця з низькою густиною населення. Соціально-економічні критерії пов'язують сільські території з переважанням сільськогосподарського виробництва та зайнятістю населення у цій сфері [10, с. 54].

Сільські території виконують низку важливих функцій.

Виробнича функція полягає у забезпеченні продовольчої безпеки країни шляхом виробництва сільськогосподарської продукції рослинництва та тваринництва.

Соціальна передбачає збереження історичних традицій, народних промислів та ремесел, а також забезпечення соціального розвитку сільських громад.

Екологічна функція пов'язана із збереженням природних ландшафтів, біорізноманіття, охороною навколишнього середовища.

Рекреаційна в свою чергу реалізується через використання сільських територій для відпочинку та оздоровлення населення, зокрема розвиток сільського зеленого туризму.

Ресурсний потенціал сільських територій є досить потужним та різноманітним. Основу становлять земельні ресурси, площа яких в Україні складає близько 60,4 млн. га. сільськогосподарських угідь [34, с. 23]. Це дозволяє розвивати різні галузі рослинництва та тваринництва. Водночас наявні значні водні ресурси - близько 63 тис. річок загальною протяжністю 206,4 тис. км та понад 20 тис. озер і водосховищ, що використовуються для зрошення, рибного господарства та рекреаційної діяльності [30, с. 119]. Лісові ресурси становлять понад 10 млн. га. лісів, є базою для лісового господарства, деревообробної промисловості та рекреації [23, с. 84]. Сільські території також мають значний рекреаційний та туристичний потенціал завдяки мальовничим ландшафтам, наявності історико-культурних пам'яток, еко-стежок та кліматичних курортів.

Специфіка соціально-економічного розвитку сільських територій полягає насамперед у домінуванні аграрного сектора економіки. Однак демографічні процеси характеризуються старінням населення, високою смертністю, низькою народжуваністю та міграцією молоді до міст. На ринку праці переважають низькооплачувані робочі місця у сільському господарстві, рівень безробіття є вищим, ніж у містах. Доходи сільського населення значно нижчі за середні показники по країні [31, с. 37-39].

Серед ключових проблем розвитку сільських територій слід виділити:

- старіння та скорочення чисельності сільського населення;
- високий рівень безробіття серед молоді та низький рівень доходів;
- відтік молодих і кваліфікованих осіб до міст;
- занедбана соціальна, інженерна та транспортна інфраструктура;
- недостатнє фінансування соціальної сфери та благоустрою сіл;
- екологічні проблеми, пов'язані з забрудненням довкілля.

Вирішення цих проблем потребує комплексного та системного підходу до управління розвитком сільських територій на державному та регіональному рівнях.

Проблеми розвитку сільських територій є досить масштабними та комплексними. Насамперед спостерігаються негативні демографічні тенденції, а саме старіння сільського населення внаслідок міграції молоді до міст у пошуках кращих можливостей для працевлаштування та оплати праці. Рівень безробіття на селі є вищим порівняно з містами, особливо серед молодих фахівців. Водночас відбувається відтік кваліфікованих кадрів, що знижує продуктивність аграрного сектора [4, с. 68].

Незважаючи на наявні проблеми, сільські території відіграють надзвичайно важливу роль для національної економіки України. По-перше, вони є базою для забезпечення продовольчої безпеки країни, оскільки саме тут зосереджене виробництво сільськогосподарської продукції рослинництва та тваринництва. По-друге, сільські території є осередками збереження культурних традицій, народних ремесел та промислів, що є складовою національної ідентичності. Крім того, вони мають значний рекреаційний та туристичний потенціал для розвитку сільського зеленого туризму [26, с. 23].

Досвід інших країн світу демонструє різні підходи до управління розвитком сільських територій. У країнах Європейського Союзу діє спеціальна Спільна аграрна політика, одним із ключових напрямів якої є розвиток сільських територій. Акцент робиться на диверсифікації економіки села, створенні несільськогосподарських робочих місць, покращенні інфраструктури та збереженні природних ресурсів. У Сполучених Штатах Америки функціонує Служба сільських територій при Міністерстві сільського господарства, яка реалізує численні програми розвитку інфраструктури, житла, бізнесу та зайнятості на селі [19, с. 89].

Підсумовуючи, сільські території є надзвичайно цінним ресурсом для національного розвитку, проте перебувають у кризовому стані через поглиблення демографічних, соціально-економічних та екологічних проблем. Подолання цих проблем потребує комплексної політики та дієвих механізмів управління з боку держави та органів місцевого самоврядування.

1.2 Концепції та підходи до управління розвитком сільських територій

Концепція сталого (збалансованого) розвитку сільських територій ґрунтується на ідеї забезпечення всебічного поступу у економічній, соціальній та екологічній сферах без нанесення шкоди інтересам майбутніх поколінь. Ключовими принципами цієї концепції є врахування інтересів нинішнього та майбутніх поколінь, збалансованість розвитку економічної, соціальної та екологічної складових, раціональне використання ресурсів, зниження техногенного навантаження, посилення ролі місцевих громад.

Економічна складова передбачає розвиток конкурентоспроможних видів господарської діяльності, підвищення доходів сільського населення, створення нових робочих місць. Соціальна складова спрямована на покращення житлових умов, розбудову соціальної інфраструктури, доступність освітніх та медичних послуг. Екологічна складова охоплює збереження довкілля, раціональне використання земельних, водних та лісових ресурсів, впровадження еко-інновацій [33, с. 89].

Концепція багатофункціональності визначає сільські території як багатовекторний простір, де поєднуються різні види діяльності. Окрім традиційного сільськогосподарського виробництва, тут розвиваються несільськогосподарські види бізнесу (туризм, народні промисли), а також здійснюється охорона природних ресурсів і збереження культурної спадщини. Така концепція сприяє диверсифікації сільської економіки, створенню додаткових джерел доходів та робочих місць.

Територіальний підхід ґрунтується на врахуванні специфіки кожної сільської території - її природно-ресурсного потенціалу, економічної спеціалізації, культурних традицій. На цій основі визначаються точки економічного зростання - пріоритетні галузі та сфери діяльності для розвитку. Наприклад, для окремих територій акцент може робитися на органічному землеробстві, для інших - на зеленому туризмі чи переробній промисловості. Територіальний підхід тісно пов'язаний з розробкою стратегій місцевого розвитку та формуванням локальних кластерів (див. Таблицю 1.1).

**Приклад реалізації територіального підходу до управління розвитком
сільських територій**

Територія	Точки економічного зростання
Карпатський регіон	Розвиток гірського агротуризму, виробництво екологічно чистих продуктів харчування
Причорноморський регіон	Виноробство, садівництво, рибне господарство
Лісостепова зона	Зерновиробництво, м'ясо-молочне тваринництво, органічне землеробство

Секторальний підхід фокусується на вдосконаленні окремих галузей економіки на сільських територіях. Найбільша увага традиційно приділяється розвитку сільського господарства - рослинництва, тваринництва, садівництва, виноградарства тощо. Зусилля спрямовуються на підвищення продуктивності, впровадження інновацій, розширення доступу до ринків збуту. Разом з тим, підтримка надається переробним підприємствам АПК, розбудові виробничої та логістичної інфраструктури на селі. Окремим напрямком є стимулювання розвитку сільського зеленого туризму, створення відповідної інфраструктури (садиб, маршрутів, закладів харчування).

На противагу секторальному, комплексний підхід передбачає одночасний розвиток різних сфер діяльності на сільських територіях. Йдеться про поєднання сільськогосподарського виробництва, несільськогосподарських видів бізнесу (промисловість, ремесла, туризм), створення необхідної виробничої інфраструктури (дороги, комунікації, логістика). Важливою складовою є розбудова об'єктів соціальної інфраструктури - закладів освіти, медицини, культури та рекреаційних зон. Комплексний підхід вимагає значних інвестицій, але дозволяє забезпечити збалансований розвиток сільських територій [4, с. 103].

Згідно з кластерним підходом, підвищення конкурентоспроможності сільської економіки досягається шляхом створення кластерів - територіально-галузевих об'єднань підприємств та організацій навколо ключових видів діяльності. Наприклад, можуть формуватися агропромислові кластери, що об'єднують виробників сировини, переробників, постачальників, наукові установи, органи влади. Або туристичні кластери на базі туристичних ресурсів

певної території. Кластеризація дозволяє налагодити тісну співпрацю учасників, оптимізувати виробничі та логістичні процеси, знизити витрати.

Реалізація пріоритетних напрямків розвитку сільських територій часто відбувається у формі проектів та програм. Це знаходить відображення у проектному підході, який передбачає розробку, фінансування та реалізацію конкретних проектів із залученням зацікавлених сторін. Прикладами можуть бути будівництво об'єктів інфраструктури, створення логістичних центрів, облаштування туристичних маршрутів, підтримка фермерських господарств тощо [31, с. 83].

Партисипативний підхід базується на залученні місцевого населення до процесів планування та прийняття рішень із розвитку сільських територій. Громади беруть участь у визначенні пріоритетів, опрацюванні стратегій та програм, реалізації окремих проектів. Це підвищує рівень підтримки ініціатив на місцях, сприяє врахуванню реальних потреб населення.

Ключову роль в управлінні розвитком сільських територій відіграє державна політика. В Україні прийнято низку стратегічних документів: Концепцію розвитку сільських територій, Стратегію розвитку сільського господарства та сільських територій до 2030 року, державні цільові програми. Вони визначають пріоритети, механізми та джерела фінансування заходів у цій сфері. Проте існує проблема належного ресурсного забезпечення та імплементації цих документів на місцях [36].

Фундаментальні праці, які заклали теоретичні основи досліджень сільських територій, належать таким вченим, як О.М. Бородіна [2], Г.Я. Студінська [10], В.В. Борщевський [4] та інші.

Значна кількість наукових публікацій присвячена різним аспектам управління сільськими територіями. Стратегічне планування їх розвитку досліджували І.В. Гончаренко [31], Т.О. Зінчук [29]; питання державної політики у цій сфері розглядав О.Г. Булавка [19]; проблеми секторального та територіального розвитку села вивчав О.М. Могильний; інфраструктурне забезпечення та екологічні проблеми висвітлювали О.І. Павлов [26], О.В. Сидоренко [33] та інші науковці.

Окремим напрямком є дослідження зарубіжного досвіду управління сільськими територіями. Зокрема, аналізу практик ЄС та США присвячена монографія за редакцією О.Г. Булавки [19].

Критичний аналіз опрацьованої літератури дозволяє виявити декілька недостатньо досліджених аспектів проблематики управління розвитком сільських територій.

По-перше, потребує більш глибокого вивчення питання формування ефективних організаційно-економічних механізмів управління на різних рівнях (державному, регіональному, місцевому). Зокрема, бракує комплексних досліджень інструментів стимулювання розвитку сільських територій, залучення інвестицій, підтримки підприємництва.

По-друге, недостатньо розробленими є підходи до кластеризації сільської економіки, створення агропромислових, туристичних та інших територіальних кластерів як драйверів розвитку села. Потребують вивчення успішні практики функціонування таких кластерів у різних регіонах.

По-третє, перспективним напрямком досліджень є визначення точок економічного зростання на конкретних сільських територіях з урахуванням їх потенціалу та можливостей диверсифікації економіки. Це дозволить розробляти більш адресні стратегії та програми розвитку.

По-четверте, актуальним є аналіз ефективності вже реалізованих проектів і програм розвитку сільських територій для виявлення кращих практик та помилок, які варто врахувати в подальшій діяльності.

Узагальнення підходів різних авторів дозволило систематизувати концепції, принципи та підходи до управління розвитком сільських територій. Сільські території розглядаються як складні соціально-економічні системи, що виконують важливі функції у забезпеченні продовольчої безпеки, збереженні культурної спадщини та традицій, раціональному природокористуванні. Ключовими концепціями управління їх розвитком є концепція сталого розвитку, концепція багатофункціональності сільського господарства, концепція територіального підходу, концепція партисипативного управління. Серед принципів управління слід відзначити комплексність, збалансованість,

адресність, субсидіарність, мультиплікативність, диверсифікацію, екологічну безпеку та соціальну справедливість.

Таким чином, огляд літератури засвідчує необхідність поглибленого комплексного дослідження механізмів управління сталим розвитком сільських територій, їх адаптації до специфіки конкретних регіонів з метою розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення ефективності цього процесу.

1.3 Міжнародний досвід управління сільськими територіями

У сучасному глобалізованому світі питання ефективного управління розвитком сільських територій є предметом пильної уваги у багатьох країнах. Проведення виваженої політики у цій сфері дозволяє не лише забезпечити продовольчу безпеку та збереження культурної спадщини, а й сприяє економічному зростанню, створенню нових робочих місць і підвищенню якості життя сільського населення.

Розглянемо підходи та кращі практики управління розвитком сільських територій у провідних країнах світу. Європейський Союз має одну з найбільш розвинених систем підтримки сільських регіонів у рамках Спільної аграрної політики. Програми ЄС спрямовані на підвищення конкурентоспроможності сільського господарства, забезпечення сталого управління природними ресурсами та збалансованого територіального розвитку сільських районів [40]. Особлива увага приділяється диверсифікації сільської економіки, розвитку несільськогосподарських видів діяльності, таких як туризм, ремесла та питання підтримки фермерів та розбудови сільської інфраструктури.

Сполучені Штати Америки також мають потужну систему регулювання сільського господарства та розвитку сільських територій. Уряд США надає субсидії фермерам, кредитну підтримку, інвестує у розбудову інфраструктури, освіту та охорону здоров'я на селі [40]. Крім того, активно розвивається

сільський туризм, народні промисли та ремесла. Цікавим є досвід створення кооперативів та об'єднань фермерів для спільного використання техніки, маркетингу продукції тощо.

У Канаді реалізується низка програм сприяння розвитку сільських громад, зокрема, Ініціатива з відродження сільських районів, Канадський партнерський фонд для сільських регіонів та інші [41]. Вони передбачають фінансову підтримку місцевих ініціатив, розбудову інфраструктури, навчання та консультування сільських жителів. Важливим напрямком є залучення молоді до підприємницької діяльності на селі.

Австралійський уряд у рамках Національної стратегії сталого розвитку сільських територій реалізує заходи, спрямовані на економічну диверсифікацію, інвестиції у людський капітал, охорону навколишнього середовища та місцеве самоврядування [42]. Цікавим є досвід партнерства держави, бізнесу та громадських організацій у реалізації регіональних програм розвитку.

Порівняльна характеристика основних підходів до управління сільськими територіями у різних країнах наведена у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Порівняння підходів до управління сільськими територіями у різних країнах

Країна	Ключові напрямки	Інструменти рекалізації
ЄС	Підвищення конкурентоспроможності, диверсифікація економіки, сталий розвиток	Програми Спільної аграрної політики, гранти, субсидії
США	Підтримка фермерів, розбудова інфраструктури, кредитування	Субсидії, пільгове кредитування, інвестиційні програми
Канада	Відродження сільських громад, залучення молоді, місцеві ініціативи	Партнерські фонди, гранти, навчальні програми
Австралія	Економічна диверсифікація, людський капітал, екологія, децентралізація	Національна стратегія, партнерство держави та бізнесу

Різні країни застосовують схожі інструменти підтримки сільських територій: фінансові стимули, інвестиції в інфраструктуру, програми розвитку громад тощо. Проте підходи відрізняються залежно від національних пріоритетів та особливостей. Важливо також зазначити, що успішна реалізація політики розвитку сільських територій потребує комплексного підходу, залучення всіх зацікавлених сторін та достатнього фінансування.

Розділ 2. ОЦІНКА УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

2.1 Аналіз характерних проблем та викликів в управлінні сільськими територіями

Для комплексного аналізу проблем та викликів у сфері управління розвитком сільських територій в Україні важливо спиратися не лише на теоретичні підходи та статистичні дані, але й на реальну ситуацію. З цією метою в рамках досліджень було здійснено візуальну оцінку стану сільської інфраструктури, житлових умов та рівня благоустрою в різних регіонах країни. Безпосереднє спостереження дозволило виявити низку соціально-економічних

та інфраструктурних проблем, з якими зустрічаються сільські території в Україні.

Соціально-економічні проблеми.

Однією з найбільш гострих проблем сільських територій в Україні залишається бідність сільського населення. Під час досліджень у Житомирській, Хмельницькій та Чернігівській областях спостерігалися явні ознаки зубожіння: непривабливий зовнішній вигляд житлових будинків, відсутність елементарного благоустрою прибудинкових територій, значна частка старого та аварійного житла [18, с. 68]. Низькі доходи жителів сіл унеможливають здійснення капітального ремонту або нове будівництво, що суттєво погіршує якість життя.

Ще одним викликом є обмежені можливості для працевлаштування та самозайнятості в сільській місцевості. В багатьох селах Харківської, Кіровоградської, Вінницької областей колишні промислові підприємства або закрилися, або перебувають у кризовому стані. Це призвело до масового безробіття серед сільського населення працездатного віку [38, с. 123]. У деяких регіонах, наприклад у Тернопільській області, поширеною є трудова міграція працездатного населення за кордон через відсутність гідної роботи на місцях.

Інфраструктурні проблеми

Проблемою для більшості сільських територій залишається незадовільний стан дорожньої інфраструктури. Під час обстеження сіл Львівської, Рівненської, Волинської областей візуально фіксувалися ділянки доріг зі значними руйнуваннями дорожнього покриття, відсутністю належного освітлення та дорожніх знаків [29, с. 42]. Це не лише створює незручності для руху, але й стає причиною аварійних ситуацій.

Сфера житлово-комунального господарства у сільській місцевості також потребує значної уваги. У селах Закарпатської, Івано-Франківської, Чернівецької областей спостерігалися застарілі та зношені мережі водопостачання й водовідведення, що призводить до частих аварій та перебоїв у наданні послуг [13, с. 89]. Відсутність централізованого опалення у багатьох населених пунктах змушує селян використовувати індивідуальні альтернативні джерела, зокрема дрова, що негативно впливає на екологічну ситуацію.

Таблиця 2.1

Порівняння інфраструктурних проблем у різних регіонах України

Регіон	Проблеми
Західний	Незадовільний стан доріг, відсутність якісного водопостачання у віддалених селах.
Східний	Занедбана інфраструктура ЖКГ, аварійне житло у старопромислових селах.
Центральний	Погана транспортна доступність віддалених сіл, застаріла енергетична інфраструктура.
Південний	Вплив посухи на комунальну інфраструктуру, відсутність доступу до якісних медичних послуг

Як бачимо з таблиці, проблеми мають як загальнонаціональний характер (незадовільний стан доріг, житлово-комунальної інфраструктури), так і регіональну специфіку, зумовлену географічними, кліматичними та історичними факторами.

Порівняльний аналіз проблем у різних регіонах України дозволяє виявити як спільні для всіх сільських територій виклики, так і специфічні проблеми, зумовлені різноманітними чинниками.

Загальними для більшості сільських територій є проблеми низького рівня життя населення, обмежених можливостей для працевлаштування та самозайнятості, незадовільного стану дорожньої інфраструктури, комунальних мереж та житлового фонду. Однак є певні відмінності в їх прояві та гостроті для різних регіонів.

У західних областях, таких як Львівська, Рівненська, Волинська, найбільш гострою проблемою є незадовільний стан доріг, що ускладнює транспортне сполучення між населеними пунктами та обмежує розвиток туристичної галузі. Водночас у віддалених гірських селах цих регіонів спостерігається бракує якісного водопостачання внаслідок застарілих мереж [21, с. 93].

В індустріальних східних регіонах, зокрема Донецькій та Луганській областях, значною проблемою є занедбана інфраструктура житлово-комунального господарства та наявність великої кількості аварійного житла в старопромислових селах і селищах. Крім того, в цих регіонах стоїть питання

відновлення інфраструктури через її руйнування внаслідок бойових дій [28, с. 57].

Для центральних областей, таких як Київська, Черкаська, Кіровоградська, характерною є проблема погано налагодженого транспортного сполучення між обласними центрами та віддаленими селами, недостатня забезпеченість останніх об'єктами соціальної інфраструктури. Також застарілою залишається енергетична інфраструктура в багатьох сільських населених пунктах цього регіону [22, с. 115].

Для південних областей України, зокрема Херсонської, Миколаївської та Одеської, специфічною проблемою є негативний вплив посухи на комунальну інфраструктуру, погіршення забезпечення питною водою. Окрім того, тут відчутними є проблеми доступу до якісних медичних послуг, особливо у віддалених селах [12, с. 68].

Незважаючи на наявність спільних викликів, зумовлених загальним низьким рівнем соціально-економічного розвитку сільських територій, в кожному регіоні України є певна специфіка. Її необхідно враховувати при розробці стратегій та програм сприяння розвитку села з метою забезпечення максимальної ефективності пропонованих заходів.

Проблематика управління розвитком сільських територій є надзвичайно актуальною та значущою з огляду на ключову роль сільських територій у забезпеченні продовольчої безпеки країни, збереженні культурної спадщини та традицій, а також раціональному використанні природних ресурсів. Згідно з даними Державної служби статистики України, у 2021 році в сільській місцевості проживало близько 30% населення країни [34]. Сільські території займають майже 90% загальної площі України та є місцем зосередження основних сільськогосподарських угідь, лісових масивів, водних ресурсів та інших цінних природних ландшафтів. Таким чином, від ефективного управління розвитком сільських територій залежить не лише добробут сільського населення, а й загальна продовольча безпека, екологічна стійкість та збереження унікальної культурної спадщини українського села.

Разом з тим, аналіз поточного стану сільських територій в Україні свідчить про наявність низки гострих проблем та викликів, які потребують невідкладного вирішення. Однією з найбільш критичних проблем є демографічний спад на сільських територіях, що супроводжується старінням населення та міграцією молоді до міст у пошуках кращих можливостей для працевлаштування та підвищення рівня життя [31, с. 41]. Це призводить до дефіциту трудових ресурсів у сільському господарстві та суміжних галузях, а також загрожує збереженню культурних традицій та способу життя на селі.

Іншою важливою проблемою є низький рівень зайнятості та обмежені можливості для створення нових робочих місць на сільських територіях. Згідно з даними Державної служби зайнятості, рівень безробіття у сільській місцевості є вищим, ніж у містах [38, с. 62]. Це значною мірою пов'язано з недостатнім розвитком несільськогосподарських видів діяльності, таких як сільський туризм, ремесла, переробка сільськогосподарської продукції тощо.

Стримуючим фактором для розвитку сільських територій є недостатній розвиток інфраструктури, зокрема транспортної, енергетичної, телекомунікаційної, а також соціальної інфраструктури, включаючи заклади освіти, охорони здоров'я, культури та побутового обслуговування. Значна частина сільських населених пунктів не має якісних під'їзних шляхів, систем водопостачання та водовідведення, доступу до високошвидкісного інтернету [4, с. 78]. Це суттєво знижує якість життя сільського населення та інвестиційну привабливість сільських територій.

На державному рівні питання розвитку сільських територій перебуває в полі зору органів влади, про що свідчить низка законодавчих та нормативно-правових актів, програм та стратегій. Зокрема, слід відзначити Закон України "Про сільські території" (2018 р.), Державну цільову програму розвитку українського села на період до 2025 року, Концепцію розвитку сільських територій, Стратегію сталого розвитку сільських територій до 2030 року [14]. Однак, незважаючи на наявність відповідної законодавчої бази, ефективність її реалізації залишається недостатньою, що вимагає пошуку нових підходів та інструментів управління розвитком сільських територій.

Вивчення зарубіжного досвіду управління розвитком сільських територій є важливим аспектом даного дослідження, оскільки дозволяє виявити кращі практики та підходи, які можуть бути адаптовані до українських реалій. Зокрема, значний інтерес становить досвід країн Європейського Союзу, де питання розвитку сільських територій перебувають у фокусі Спільної аграрної політики ЄС. Слід відзначити програми LEADER та CLLD, спрямовані на активізацію місцевих ініціатив, залучення громад до вирішення проблем сільського розвитку, диверсифікацію сільської економіки [19, с. 28]. Цікавим є також досвід США у сфері розбудови сільської інфраструктури, підтримки фермерських господарств, розвитку альтернативних видів діяльності на селі.

У ході дослідження планується приділити увагу таким ключовим напрямкам:

- вдосконалення організаційно-економічного механізму управління сільськими територіями, що може включати оптимізацію інституційної структури, удосконалення нормативно-правового забезпечення, розробку нових інструментів фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки;
- заходи сприяння диверсифікації сільської економіки та розвитку несільськогосподарських видів діяльності, таких як сільський туризм, ремесла, переробка сільгосппродукції, надання послуг тощо. Це сприятиме створенню нових робочих місць та альтернативних джерел доходів для сільського населення;
- шляхи покращення інфраструктурного забезпечення сільських територій, включаючи розбудову транспортної, енергетичної, телекомунікаційної інфраструктури, а також соціальної інфраструктури у сферах освіти, охорони здоров'я, культури;
- механізми залучення інвестицій та стимулювання підприємницької активності на селі, що передбачає створення сприятливого інвестиційного клімату, надання преференцій та пільг для інвесторів, розвиток системи консультативної підтримки сільського підприємництва;
- екологічні аспекти сталого розвитку сільських територій, зокрема збереження та відновлення природних ландшафтів, раціональне використання

земельних та водних ресурсів, впровадження екологічно безпечних технологій у сільському господарстві;

- розвиток людського та соціального капіталу на сільських територіях шляхом підвищення освітнього рівня сільського населення, розбудови системи неформальної освіти, зміцнення місцевих громад та розвитку самоврядування.

Обґрунтований вибір напрямів досліджень дозволить сфокусувати увагу на найбільш актуальних проблемах та пріоритетних завданнях з метою забезпечення ефективного та сталого розвитку сільських територій України.

2.2 Характеристика підходів до вдосконалення системи управління

Загальні стратегічні підходи до модернізації системи управління розвитком сільських територій мають ґрунтуватися на комплексному баченні сільських територій як багатофункціональних просторів, де поєднуються різноманітні види діяльності, а розвиток повинен забезпечуватися у економічному, соціальному та екологічному вимірах. На державному рівні доцільно розробити цілісну стратегію сталого розвитку сільських територій України, яка визначатиме цілі, пріоритетні напрями, механізми реалізації та показники оцінки.

Загальна методика проведення досліджень з управління розвитком сільських територій в Україні має бути комплексною та передбачати використання як кількісних, так і якісних методів збору та аналізу даних. Враховуючи масштабність завдання - охопити більшість регіонів України із сільськими територіями, доцільно провести дослідження у декілька етапів.

На підготовчому етапі необхідно здійснити ґрунтовний огляд наукової літератури, законодавчої бази, стратегічних документів, статистичних даних щодо стану та тенденцій розвитку сільських територій в Україні. Це дозволить сформулювати теоретичну базу дослідження, визначити ключові проблеми та виклики, які потребують вирішення.

Полювий етап передбачає збір первинних даних у відібраних для дослідження областях України. Враховуючи значну територіальну диференціацію, доцільно сформувати репрезентативну вибірку областей з різним рівнем соціально-економічного розвитку, географічним розташуванням, спеціалізацією сільського господарства. У кожній відібраній області можна обрати декілька сільських рад або об'єднаних територіальних громад для деталізованого вивчення.

Для збору первинних даних слід використовувати комплекс методів, зокрема:

1. Спостереження та візуальну оцінку стану сільської інфраструктури, житлових умов, благоустрою населених пунктів.
2. Анкетування сільського населення з метою виявлення їх потреб, проблем, оцінки якості життя та рівня задоволеності послугами.
3. Фокус-групи з різними категоріями сільського населення (молодь, підприємці, фермери тощо) для поглибленого вивчення проблематики.
4. Збір та аналіз статистичних даних про демографічну ситуацію, рівень зайнятості, стан розвитку сільського господарства, несільськогосподарських видів діяльності в обстежених регіонах.

На камеральному етапі здійснюється обробка та аналіз зібраних даних із застосуванням відповідного інструментарію, зокрема:

1. Статистичні методи для виявлення взаємозв'язків та тенденцій.
2. Економіко-математичні моделі для пошуку оптимальних рішень та розробки сценаріїв розвитку.
3. Методи експертних оцінок для узгодження поглядів фахівців.
4. Методи оцінки ефективності для розрахунку економічного, соціального та екологічного ефекту від впровадження рекомендацій.

Паралельно проводиться порівняльний аналіз ситуації в різних регіонах з метою виявлення спільних та специфічних проблем і факторів, що впливають на розвиток сільських територій.

Завершальним етапом є узагальнення результатів, формулювання висновків та практичних рекомендацій щодо вдосконалення організаційно-

економічного механізму управління розвитком сільських територій в Україні, а також конкретних заходів для їх сталого розвитку з урахуванням регіональних особливостей.

Така комплексна методика дослідження з охопленням усіх регіонів України із сільськими територіями забезпечить високу достовірність та репрезентативність отриманих результатів, що є необхідною передумовою для формулювання обґрунтованих рекомендацій на загальнодержавному та регіональному рівнях.

Ключовими стратегічними підходами мають стати:

- децентралізація управління шляхом розширення повноважень та фінансових можливостей територіальних громад у розробці та реалізації програм місцевого розвитку;

- стимулювання розвитку диверсифікованої багатогалузевої економіки у сільській місцевості, орієнтованої на випуск конкурентоспроможної продукції та надання сучасних послуг;

- сприяння нарощуванню людського та соціального капіталу на селі через інвестиції в освіту, медицину, культурний розвиток, формування активного громадянського суспільства;

- забезпечення сталого природокористування, збереження навколишнього середовища та пристосування до змін клімату;

- комплексний підхід до розбудови сучасної інфраструктури на селі та забезпечення рівного доступу до основних послуг;

- активізація міжсекторального партнерства та залучення різних стейкхолдерів до процесів планування та реалізації політики розвитку сільських територій [21, с. 28].

На регіональному рівні доцільно адаптувати загальнодержавну стратегію до конкретних умов областей та розробляти відповідні програми з урахуванням територіальних особливостей, переваг та викликів.

Для створення сприятливих умов сталого розвитку сільських територій необхідно вдосконалити існуюче нормативно-правове забезпечення. Зокрема, доцільно прийняти окремий Закон України "Про сталий розвиток сільських

територій", який би комплексно регулював відносини у цій сфері. Поточне законодавство України більшою мірою зосереджене на питаннях розвитку сільського господарства, в той час як питання комплексного розвитку сільських територій як середовища життєдіяльності населення та здійснення різноманітної господарської діяльності залишаються менш врегульованими.

У новому законі необхідно закріпити визначення сільських територій, критерії їх виділення, принципи управління їх розвитком, інструменти державної підтримки, повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування. Важливо також розмежувати компетенції між різними рівнями управління та врегулювати питання міжвідомчої координації.

Окрім базового закону, потребують оновлення низка інших нормативно-правових актів задля усунення колізій та невідповідностей у регулюванні різних сфер діяльності на сільських територіях. Слід також впорядкувати процедури отримання дозвільних документів, оформлення земельних ділянок для розвитку несільськогосподарських видів бізнесу, залучення інвестицій тощо.

Розробка організаційно-економічного механізму стимулювання розвитку продуктивної зайнятості, підприємництва та самозайнятості на селі є одним із ключових напрямів удосконалення системи управління розвитком сільських територій. Це дозволить диверсифікувати сільську економіку, знизити рівень безробіття, підвищити доходи сільського населення.

На державному рівні необхідно створити сприятливе інституційне середовище для розвитку бізнесу на селі шляхом вдосконалення податкового законодавства, спрощення дозвільних процедур, запровадження комплексу пільг та преференцій. Зокрема, для новостворених малих підприємств та ФОП у сільській місцевості доцільно передбачити тимчасові податкові канікули, субсидовані кредитні ставки, гранти на розвиток стартапів [16, с. 78].

На регіональному рівні доречно створити мережу бізнес-інкубаторів при районних центрах зайнятості, які надаватимуть консалтингові, юридичні, бухгалтерські послуги для сільських підприємців. Для розвитку самозайнятості селян необхідно організувати навчальні програми з основ підприємництва, маркетингу, реалізації продукції.

З метою стимулювання працевлаштування молоді та кваліфікованих кадрів у сільській місцевості доцільно запровадити механізм компенсації частини витрат на оренду житла, надавати пільгові умови іпотечного кредитування для придбання житла.

Підходи до фінансово-кредитного забезпечення програм розвитку сільських територій мають передбачати збільшення обсягів державної фінансової підтримки, удосконалення механізмів кредитування та залучення альтернативних джерел фінансування.

На державному рівні необхідно збільшити фінансування програм розвитку села не лише в абсолютних обсягах, але й відсотково до ВВП з поступовим досягненням рівня розвинених країн ЄС. Наразі видатки державного бюджету України на розвиток сільських територій не перевищують 0,6% ВВП, що є замало для забезпечення комплексного розвитку [17, с. 115].

У таблиці 2.2 наведено приклади напрямів використання бюджетних коштів на розвиток сільських територій.

Таблиця 2.2

Напрями використання бюджетних коштів на розвиток сільських територій

Напрямок	Приклади видатків
Інфраструктурне забезпечення	Будівництво доріг, мереж водопостачання та водовідведення, закладів освіти, медицини, культури
Підтримка підприємництва	Гранти, субсидії, компенсації процентних ставок за кредитами
Розвиток людського капіталу	Підготовка та перекваліфікація кадрів, сприяння самозайнятості, охорона здоров'я та соціальна підтримка
Сприяння "зеленій" трансформації	Заходи з енергозбереження, відновлювані джерела енергії, екологічні проекти

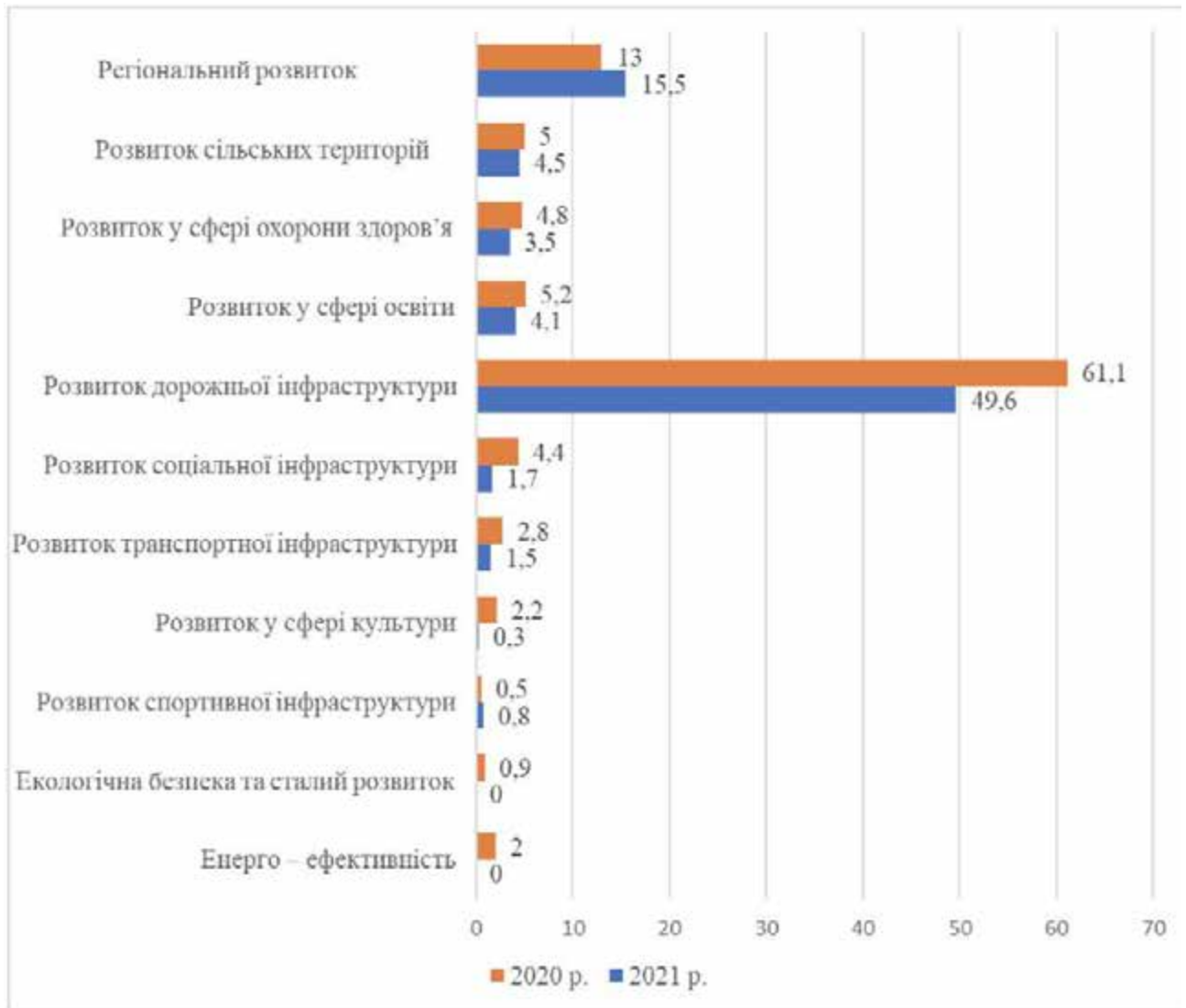

Рис. 2.1. Обсяги державної фінансової підтримки на розвиток громад та розбудову інфраструктури, млрд. грн.

На рівні місцевих бюджетів потрібно закріпити нормативну частку видатків на розвиток села з урахуванням специфіки кожного регіону.

Крім бюджетних асигнувань, важливо залучати кредитні ресурси, зокрема пільгові кредити міжнародних фінансових організацій. Доцільно створити мережу регіональних фондів підтримки розвитку сільських територій для акумулювання різних джерел фінансування (бюджет, кредити, гранти, приватні інвестиції) і їх подальшого цільового спрямування.

Шляхи оновлення інфраструктурного забезпечення села є пріоритетним напрямом вдосконалення системи управління розвитком сільських територій. Від стану транспортної, інженерної та соціальної інфраструктури залежать

умови життєдіяльності сільського населення, можливості для ведення бізнесу та реалізація економічного потенціалу територій.

У сфері транспортної інфраструктури необхідно здійснити комплексну модернізацію шляхів сполучення між містами та селами, а також усередині сільських населених пунктів. Це передбачає капітальний ремонт існуючих доріг із застосуванням сучасних матеріалів та технологій, будівництво нових під'їзних шляхів до віддалених сіл, обладнання доріг освітленням та дорожньою інфраструктурою [25, с. 94].

Важливим є розвиток комунікацій в сільській місцевості. Доцільно запровадити програми оновлення зношених мереж водопостачання та водовідведення, що дозволить знизити рівень аварійності та забезпечити якісними послугами домогосподарства. Перспективним напрямом є переведення сіл на сучасні енергоефективні системи тепло- та електропостачання з використанням відновлюваних джерел енергії.

У сфері соціальної інфраструктури пріоритетом має стати забезпечення рівного доступу сільського населення до базових послуг, насамперед медичної та освітньої галузей. На державному рівні необхідно визначити мінімальні стандарти таких послуг для сіл. На регіональному - реалізувати програми будівництва нових закладів освіти, медицини, культури у населених пунктах, де вони відсутні або потребують капітальної реконструкції.

Створення сприятливих умов для розвитку сільського туризму, народних промислів та інших несільськогосподарських видів діяльності сприятиме диверсифікації сільської економіки, відкриттю нових можливостей зайнятості та джерел доходів для селян. Ключовими кроками з боку держави мають стати:

- розробка нормативно-правової бази для регулювання та підтримки сільського туризму, зокрема порядку надання господарствам статусу сільського зеленого туризму;
- запровадження пільг для започаткування та ведення такого бізнесу (податкові канікули, пільгові кредити);
- організація навчальних програм та консультаційних послуг з розвитку туризму та промислів;

- фінансування з держбюджету програм промоції сільського туристичного продукту;

- створення інформаційно-маркетингових центрів сільського туризму на рівні областей [32, с. 62].

На рівні територіальних громад доцільно розробляти концепції розвитку туризму та промислів, визначати туристичні маршрути, ремісничі осередки. Важливим є облаштування інфраструктури: рекреаційних зон, етнографічних музеїв, майстерень народних ремесел.

Заохочення використання інноваційних технологій є важливим напрямом вдосконалення системи управління розвитком сільських територій, що дозволить підвищити продуктивність і конкурентоспроможність місцевої економіки, покращити якість послуг та умови життя селян.

У сфері сільськогосподарського виробництва доцільно стимулювати впровадження передових технологій точного землеробства, біотехнологій, автоматизованих систем управління процесами. Для підтримки таких інновацій на державному рівні потрібно запровадити податкові та кредитні преференції, створити мережу демонстраційних ферм з новітнім обладнанням.

У сфері послуг перспективним є запровадження цифрових технологій для дистанційного надання адміністративних, освітніх, медичних, банківських, консультаційних та інших послуг. Це забезпечить рівний доступ сільського населення до якісного сервісу, скоротить витрати на пересування до міст.

Для органів управління сільськими територіями важливим є впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема геоінформаційних систем для картографування та моніторингу земельних ресурсів, об'єктів інфраструктури. Корисними є онлайн-сервіси для електронної взаємодії з громадянами, бізнесом, збору статистичних даних.

Підходи до екологізації економіки та ресурсо- й енергозбереження дозволять забезпечити сталий розвиток сільських територій на засадах раціонального природокористування. Розглянемо пріоритетні напрямки.

1. Стимулювання розвитку органічного землеробства та тваринництва через запровадження "зелених" сертифікатів, державних дотацій, навчальних програм.

2. Заохочення використання відновлюваних джерел енергії у сільських домогосподарствах та бізнесі (сонячні батареї, геліоустановки, біомаса). В таблиці 2.3 наведено приклади економічного ефекту від впровадження ВДЕ.

Таблиця 2.3

Економія коштів від переходу на відновлювані джерела енергії

Тип господарства	Економія, тис. грн/рік
Фермерське господарство 50 га	45-60
Домогосподарство	10-15
Садиба сільського зеленого туризму	25-35

3. Вдосконалення системи утилізації та переробки відходів у сільській місцевості шляхом облаштування сміттесортувальних ліній, організації збору вторинної сировини.

4. Реалізація проектів агролісомеліорації, ренатуралізації деградованих земель, лісовідновлення.

5. Розвиток екологічно сприятливих видів транспорту (електромобілі, велосипеди) для сільських мешканців.

6. Підвищення ресурсо- та енергоефективності шляхом термомодернізації будівель і застосування новітніх будівельних матеріалів.

Досягнення передбачає гармонійне поєднання різних підходів із використанням економічних стимулів, організаційно-управлінських та інженерно-технічних рішень, залучення інвестицій та екологічної освіти сільського населення.

Вдосконалення кадрового забезпечення розвитку сільських територій є невід'ємною складовою удосконалення системи управління. Адже кваліфіковані трудові ресурси та ефективні організаційні структури є запорукою успішної реалізації будь-яких заходів і програм.

На державному рівні необхідно розробити комплексну стратегію кадрового забезпечення сільських територій, спрямовану на залучення, навчання та утримання кваліфікованих фахівців. Доцільно запровадити цільові державні програми підготовки кадрів для села у закладах вищої та професійної освіти з подальшим працевлаштуванням випускників. Актуальним є започаткування грантів, субсидій на відкриття власного бізнесу для молодих спеціалістів на селі [27, с. 47].

На регіональному та локальному рівнях слід активізувати взаємодію органів влади, бізнесу, громадських організацій та освітніх закладів для розвитку галузевих навчальних центрів, проведення тренінгів, курсів підвищення кваліфікації для працівників різних сфер сільської економіки.

Важливим напрямом є активізація участі громадянського суспільства у плануванні та реалізації заходів сталого місцевого розвитку. Сільські громади мають долучатися до процесів визначення пріоритетів соціально-економічного розвитку територій, розробки місцевих програм та проектів, громадського моніторингу їх виконання.

На законодавчому рівні необхідно закріпити обов'язковість громадського обговорення програмних документів територіального розвитку, створити умови для діяльності громадських рад при органах місцевого самоврядування. Доцільно запровадити механізми громадського бюджету, фінансування ініціатив місцевих громад через гранти, краудфандинг.

Активне залучення громадян дозволить врахувати їхні потреби, забезпечити прозорість процесів управління, підвищити відповідальність влади.

2.3 Оцінка сучасного стану управління сільськими територіями

Сучасний стан сільських територій в Україні характеризується низкою демографічних, економічних, інфраструктурних та екологічних проблем. Згідно з даними Державної служби статистики України, рівень урбанізації в країні становить близько 69,5%. Проте спостерігається тенденція до зменшення

чисельності сільського населення через міграцію до міст у пошуках кращих умов життя та роботи. Лише за період 2010-2020 років сільське населення скоротилося на 7,2%. Крім того, вікова структура сільських жителів є несприятливою – майже 23% становлять особи пенсійного віку, а частка молоді до 29 років не перевищує 22% [1].

Економічний розвиток сільських територій значною мірою залежить від сільського господарства, яке формує близько 10% валового внутрішнього продукту України. Проте структура сільської економіки є недиверсифікованою, з переважанням сировинних галузей. Це негативно позначається на рівні зайнятості та доходах сільського населення. Офіційний рівень безробіття на селі у 2022 році становив 9,8%, хоча реальні показники можуть бути вищими через значний сектор тіньової зайнятості. Середньомісячна заробітна плата в сільському господарстві у 2022 році була на 28% нижчою за середню по країні .

Стан інфраструктури на сільських територіях також залишається незадовільним. Близько 30% сільських населених пунктів не мають під'їзних доріг з твердим покриттям. Охоплення сільського населення централізованим водопостачанням не перевищує 25%, а каналізаційними мережами – менше 5% . У багатьох селах відсутні заклади культури, медичні установи, дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади.

Екологічна ситуація на сільських територіях також потребує належної уваги. Близько 57% сільськогосподарських угідь України зазнають процесів деградації та виснаження ґрунтів. Спостерігається забруднення водойм та атмосферного повітря через застарілі технології ведення сільського господарства. Низький рівень охоплення сільського населення послугами з вивезення та утилізації твердих побутових відходів призводить до забруднення ландшафтів.

Повноваження у сфері управління розвитком сільських територій розподілені між органами державної влади та місцевого самоврядування. Міністерство аграрної політики та продовольства України відповідає за формування державної політики у цій сфері, а місцеві органи влади реалізують відповідні програми на регіональному та локальному рівнях. Проте часто

спостерігається дублювання функцій, недостатня координація та нестача фінансових ресурсів для реалізації ефективних заходів.

Таким чином, сучасний стан управління сільськими територіями в Україні потребує комплексного підходу та вдосконалення з урахуванням існуючих викликів та проблем. Необхідно розробити більш дієві механізми залучення інвестицій, стимулювання економічної диверсифікації, розбудови інфраструктури та збереження природного середовища на селі.

Оцінка діяльності органів управління розвитком сільських територій свідчить про низьку ефективність реалізації державних та регіональних програм. Зокрема, у рамках "Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2025 року" заплановано низку заходів із розбудови сільської інфраструктури, підтримки фермерських господарств, покращення соціальних послуг тощо. Проте через недостатнє фінансування та організаційні проблеми виконання цієї програми у 2022 році становило лише 42% від запланованого.

Залучення інвестицій та фінансових ресурсів для розвитку сільських територій також є недостатнім. Обсяг капітальних інвестицій у сільське господарство у 2022 році склав 33,5 млрд грн, що на 15% менше, ніж у 2021 році. При цьому частка інвестицій спрямовується у великі агрохолдинги, тоді як дрібні фермерські господарства та сільські громади залишаються недофінансованими.

Взаємодія органів влади, бізнесу та громадських організацій у питаннях розвитку сільських територій є фрагментарною та неефективною. Часто спостерігається відсутність діалогу між зацікавленими сторонами, дублювання зусиль та низький рівень залучення громадськості до прийняття рішень [1].

Проблемними аспектами в діяльності органів управління є:

- відсутність чіткої стратегії та пріоритетів розвитку сільських територій на загальнодержавному рівні;

- нестача кваліфікованих кадрів у органах місцевого самоврядування для ефективного управління сільським розвитком;

- корупція та неефективне використання бюджетних коштів, виділених на реалізацію програм розвитку села;

- слабка координація між різними рівнями влади та відомствами.

Аналіз статистичних даних та показників розвитку сільських територій демонструє негативну динаміку. Наприклад, кількість сільських населених пунктів в Україні скоротилася з 28,6 тис. у 2010 році до 27,4 тис. у 2022 році. Частка сільського населення зменшилася з 31,3% до 30,5% за цей період. Середня заробітна плата на селі становить лише 78% від середнього рівня по країні .

Регіональний розріз також демонструє значні диспропорції. У таблиці 2.4 наведено ранжування областей України за рівнем розвитку сільських територій за комплексним показником, що враховує демографічні, економічні та інфраструктурні фактори.

Як бачимо, спостерігається значний розрив між лідерами (м. Київ, Київська та Харківська області) та аутсайдерами (Чернівецька, Житомирська, Херсонська області) за рівнем розвитку сільських територій [38].

Таблиця 2.4

Ранжування регіонів за рівнем розвитку сільських територій (2022 р.)

Рейтинг	Область	Комплексний показник
1	м. Київ	0.87
2	Київська	0.72
3	Харківська	0.68
4	Дніпропетровська	0.66
5	Одеська	0.63
6	Полтавська	0.61
7	Львівська	0.59
8	Запорізька	0.57
9	Миколаївська	0.55
10	Сумська	0.54
11	Черкаська	0.52
12	Вінницька	0.51
13	Кіровоградська	0.49
14	Рівненська	0.47
15	Хмельницька	0.46
16	Волинська	0.44

17	Донецька	0.43
18	Тернопільська	0.42
19	Закарпатська	0.41
20	Луганська	0.40
21	Івано-Франківська	0.40
22	Чернівецька	0.39
23	Житомирська	0.37
24	Херсонська	0.29

Отже, комплексна оцінка стану управління розвитком сільських територій в Україні виявляє низку системних проблем та викликів, які потребують невідкладного вирішення, зокрема:

- погіршення демографічної ситуації та зменшення сільського населення через міграцію;
- недостатня диверсифікація сільської економіки та низькі доходи сільського населення;
- незадовільний стан сільської інфраструктури та екологічні проблеми;
- неефективність реалізації державних і регіональних програм розвитку села;
- брак інвестицій та фінансових ресурсів для розбудови сільських територій;
- відсутність скоординованої політики та стратегії в цій сфері на державному рівні.

Для подолання наявних викликів необхідно здійснити комплексні реформи в системі управління сільськими територіями, залучити додаткові ресурси та інвестиції, покращити взаємодію між владою, бізнесом і громадами. Лише за таких умов можна досягти суттєвого прогресу в розвитку українського села.

Розділ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКИМИ ТЕРИТОРІЯМИ

3.1. Пропозиції щодо вдосконалення організаційно-економічного механізму

На основі проведених досліджень та аналізу існуючих проблем і викликів в управлінні розвитком сільських територій у даному розділі будуть представлені практичні рекомендації щодо вдосконалення системи управління. Рекомендації спрямовані на підвищення ефективності організаційно-економічного механізму управління сільськими територіями, розробку дієвих заходів для сприяння сталому розвитку, а також врахування питань охорони праці та безпеки життєдіяльності.

Вдосконалення нормативно-правової бази з питань управління розвитком сільських територій є вкрай важливим завданням для забезпечення ефективного регулювання цієї сфери. Чинне законодавство в цій галузі має ряд недоліків та прогалин, що створює перешкоди для сталого розвитку сільських територій.

Насамперед, необхідно привести нормативно-правові акти у відповідність до сучасних реалій та викликів сільських територій, врахувати кращі світові практики та досвід.

Потребує вдосконалення Закон України "Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві" [15, с. 15], який визначає правові, економічні та соціальні засади реалізації державної політики у сфері розвитку сільських територій. Цей документ був прийнятий ще у 1990 році і не відповідає сучасним потребам та стандартам. Необхідно внести зміни та доповнення, які б чітко визначали повноваження та відповідальність різних органів влади, механізми фінансування, стимулювання місцевих ініціатив та залучення громадськості.

Потребує вдосконалення також Земельний кодекс України в частині регулювання земельних відносин на сільських територіях. Необхідно передбачити більш сприятливі умови для ведення сільського господарства, екологічного землекористування та раціонального використання земельних ресурсів. Важливо також врегулювати питання консолідації земельних ділянок та створення умов для розвитку фермерських господарств.

Слід також розробити окремий законодавчий акт, який би комплексно регулював питання сталого розвитку сільських територій. Цей документ повинен визначати засади державної політики, основні напрямки та інструменти розвитку, розподіл повноважень, механізми фінансування та моніторингу.

Оптимізація структури та повноважень органів місцевого самоврядування для ефективного управління сільськими територіями є другим важливим напрямком вдосконалення системи управління. Нині існує чимало проблем у розподілі повноважень та відповідальності між різними рівнями влади, неузгодженість їх дій, нестача ресурсів та кваліфікованих кадрів на місцевому рівні.

У зв'язку з реформою децентралізації, в Україні відбувається процес збільшення територіальних громад. Це створює нові виклики та можливості для управління сільськими територіями. З одного боку, об'єднані територіальні громади отримують більше повноважень та ресурсів для вирішення місцевих

проблем. З іншого - виникає потреба в оптимізації та перерозподілі функцій між різними рівнями влади.

Доцільно провести ґрунтовний аналіз розподілу повноважень та скоригувати їх з урахуванням принципу субсидіарності. Ті функції, які можуть бути ефективно виконані на місцевому рівні, мають бути делеговані саме туди. Натомість, стратегічні та координаційні повноваження залишаються за центральними органами влади.

Важливо також оптимізувати організаційну структуру місцевих органів влади, відповідальних за розвиток сільських територій. Наприклад, створити спеціалізовані підрозділи чи посади, які б займалися цими питаннями на постійній основі. Доцільно також залучати представників громадськості та експертного середовища до процесу прийняття рішень на місцевому рівні.

Розробка інноваційних підходів до залучення інвестицій та фінансування програм розвитку сільських територій є нагальною потребою. Традиційні джерела фінансування, такі як державний та місцеві бюджети, виявляються недостатніми для забезпечення комплексного розвитку сільських регіонів. Тому необхідно активно залучати приватні інвестиції, кошти міжнародних фінансових організацій та донорів.

Одним з перспективних підходів є створення спеціальних фондів розвитку сільських територій на регіональному та місцевому рівнях. До їх формування можуть залучатися кошти з різних джерел: бюджетні надходження, відрахування від прибутку аграрних підприємств, благодійні внески, гранти тощо. Такі фонди дозволять акумулювати ресурси та спрямовувати їх на пріоритетні проекти розвитку конкретних територіальних громад.

Важливою формою залучення інвестицій є державно-приватне партнерство. У рамках такого партнерства приватні компанії можуть інвестувати кошти в розбудову інфраструктури, створення об'єктів соціальної сфери на селі з подальшою їх експлуатацією на засадах концесії чи оренди.

Перспективним напрямком є також розвиток сільського "зеленого" туризму, який може стати вагомим джерелом інвестицій. Для цього необхідно

створити сприятливі умови: розвинути відповідну інфраструктуру, забезпечити якісну рекламну кампанію, залучити міжнародний досвід.

Створення сприятливого підприємницького середовища на селі та підтримка малого і середнього бізнесу є ключовим чинником активізації економічного розвитку сільських територій. На разі селяни стикаються з чималими перешкодами для відкриття та ведення власної справи: недостатня фінансова підтримка, недосконала інфраструктура, брак кваліфікованих кадрів тощо.

Для вирішення цих проблем необхідно запровадити комплекс заходів фінансового, організаційного та освітнього характеру. Зокрема, слід розробити спеціальні програми кредитування та пільгового оподаткування для суб'єктів малого підприємництва на селі, як зазначається у роботі [24, с. 112].

Важливим напрямком є розвиток сільської кооперації, яка дозволить об'єднати зусилля дрібних виробників, знизити витрати та підвищити конкурентоспроможність їх продукції. Держава має всіляко сприяти створенню обслуговуючих кооперативів у сфері заготівлі, збуту, переробки, постачання тощо [9, с. 67].

Окремої уваги потребує питання розвитку сільської інфраструктури, зокрема доріг, енерго- та водопостачання, зв'язку, що є передумовою ведення успішного бізнесу на цих територіях.

Вдосконалення системи планування та моніторингу розвитку сільських територій є необхідною умовою для ефективного управління цим процесом. Нині спостерігається недостатня координація дій різних органів влади, відсутність чітких стратегічних пріоритетів та індикаторів оцінки результатів.

На державному рівні доцільно розробити Національну стратегію сталого розвитку сільських територій на середньо та довгостроковий періоди. Цей документ має визначити бачення, цілі, завдання розвитку сільських регіонів, а також конкретні заходи для їх досягнення.

На рівні областей та територіальних громад повинні бути розроблені відповідні регіональні та місцеві програми й плани розвитку з чітко визначеними

проектами, відповідальними виконавцями, термінами та джерелами фінансування.

Важливим є також запровадження дієвої системи моніторингу та оцінки виконання програм розвитку сільських територій з використанням якісних і кількісних індикаторів. Це дозволить своєчасно коригувати плани та оперативно реагувати на виклики.

Моніторинг доцільно проводити як на державному, так і на місцевому рівнях, залучаючи до цього процесу представників громадськості, експертів та науковців. Результати моніторингу повинні регулярно оприлюднюватись та обговорюватись.

Розвиток державно-приватного партнерства у сфері управління сільськими територіями є одним з перспективних напрямків залучення інвестицій та покращення інфраструктури на селі. Така форма співпраці дозволяє поєднати ресурси та можливості державного і приватного секторів для реалізації суспільно важливих проектів.

У рамках державно-приватного партнерства приватні компанії можуть інвестувати кошти в розбудову об'єктів транспортної, енергетичної, соціальної інфраструктури на сільських територіях з подальшою їх експлуатацією на засадах концесії чи оренди. Це стимулюватиме надходження інвестицій у ці сфери та сприятиме підвищенню якості послуг для населення [6, с. 93].

Перспективними напрямками державно-приватного партнерства можуть бути будівництво та експлуатація сучасних доріг, водогонів, електромереж, закладів освіти, культури, медицини тощо в сільській місцевості. Держава може надавати податкові й інші преференції приватним інвесторам, а також гарантувати збут певної частки продукції чи послуг.

Для активізації державно-приватного партнерства необхідно вдосконалити нормативно-правову базу, розробити типові договори та процедури відбору приватних партнерів на конкурсній основі. Важливо також забезпечити прозорість та публічність цього процесу.

Підвищення кваліфікації та мотивації кадрів, задіяних в управлінні сільськими територіями є невід'ємною складовою вдосконалення всієї системи

управління. На даний час спостерігається гостра нестача висококваліфікованих спеціалістів з питань місцевого розвитку в органах місцевого самоврядування, особливо в сільській місцевості.

Для вирішення кадрової проблеми необхідно здійснити комплекс заходів навчально-освітнього та мотиваційного характеру. Насамперед, слід налагодити систему підготовки та перепідготовки кадрів для роботи в органах місцевого самоврядування сільських територій. Це можуть бути спеціалізовані курси підвищення кваліфікації, програми стажування, тренінги тощо.

Важливо також запровадити стимули для залучення й утримання висококваліфікованих спеціалістів на роботі у сільській місцевості. Зокрема, варто розглянути питання підвищення рівня оплати праці, надання службового житла, запровадження системи кар'єрного зростання тощо.

3.2 Заходи сприяння сталому розвитку сільських територій

Заходи з диверсифікації економічної діяльності на сільських територіях є вкрай важливими для забезпечення їх сталого розвитку та підвищення зайнятості сільського населення. Надмірна залежність від сільського господарства робить економіку села вразливою до коливань цін, природних катаклізмів тощо. Тому необхідно стимулювати розвиток альтернативних несільськогосподарських видів діяльності.

Одним з перспективних напрямків є розвиток сільського зеленого туризму. Для цього потрібно створити відповідну інфраструктуру: облаштувати садиби, рекреаційні зони, туристичні маршрути. Важливо також забезпечити належну рекламну кампанію, підготовку кадрів для обслуговування туристів. Згідно з дослідженнями, в окремих регіонах України сільський туризм може стати вагомим джерелом доходів для місцевих жителів [33, с. 83].

Перспективним є також відродження та розвиток народних промислів і ремесел: гончарства, ткацтва, лозоплетіння, вишивки тощо. Це дозволить не

лише створити додаткові робочі місця, а й зберегти культурну спадщину села. Держава може сприяти просуванню виробів народних умільців на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Слід також стимулювати відкриття невеликих переробних підприємств з випуску харчових продуктів, будматеріалів, виробів народного вжитку тощо. Це дасть змогу підвищити ступінь обробки сільськогосподарської продукції та додану вартість місцевого виробництва.

Програми підтримки сільського господарства є невід'ємною складовою заходів зі сталого розвитку сільських територій. Аграрний сектор залишається базовою галуззю економіки більшості сільських регіонів, тому його ефективність має вирішальне значення для добробуту місцевого населення.

Пріоритетним напрямком має стати впровадження новітніх технологій виробництва в рослинництві та тваринництві. Це дозволить підвищити продуктивність праці, знизити собівартість продукції, мінімізувати негативний вплив на довкілля. Держава повинна забезпечити доступ селян до інноваційних розробок, фінансувати їх впровадження, сприяти науково-дослідній діяльності в аграрній сфері.

Особливу увагу варто приділити розвитку органічного землеробства, яке стає все більш популярним у світі. Україна має сприятливі природно-кліматичні умови для вирощування органічної продукції, проте її частка у виробництві сільгосппродукції поки що незначна. Необхідно створити відповідну інфраструктуру (лабораторії, пункти сертифікації), надавати фінансову та консультаційну підтримку виробникам органічної продукції [11, с. 51].

Заходи з розвитку та модернізації інфраструктури на селі є однією з ключових передумов для забезпечення сталого економічного зростання та підвищення якості життя місцевого населення. Нині стан сільської інфраструктури в Україні залишається незадовільним, що значно стримує розвиток сільських територій.

Одним з пріоритетних напрямків має стати будівництво та капітальний ремонт доріг у сільській місцевості. Це дозволить покращити транспортну доступність віддалених населених пунктів, забезпечити безперебійне постачання

товарів та вивезення продукції. За оцінками експертів, близько 70% сільських доріг в Україні потребують негайного ремонту [7, с. 37]. Необхідно запровадити комплексну програму розбудови дорожньої інфраструктури на селі із залученням коштів державного та місцевих бюджетів.

Вкрай важливим є також оновлення та розширення мереж водо-, газо- та електропостачання. У багатьох сільських населених пунктах ці системи знаходяться в критичному стані через зношеність обладнання та недофінансування галузі. Слід розробити цільову програму модернізації інженерних мереж на селі, перейти на сучасні енергоефективні технології.

Окремої уваги потребує питання розвитку соціальної інфраструктури: закладів освіти, охорони здоров'я, культури тощо. Необхідно провести інвентаризацію цих об'єктів, визначити їх реальні потреби та розробити поетапний план будівництва, реконструкції та оновлення матеріально-технічної бази відповідно до сучасних вимог.

Ініціативи із збереження культурної спадщини та традицій сільських територій, підтримки місцевих громад, розвитку людського потенціалу є невід'ємною складовою концепції сталого розвитку села. Культурна ідентичність та духовні цінності виступають важливими чинниками соціально-економічного відродження українського села.

Насамперед, необхідно вжити заходів для збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини: звичаїв, обрядів, фольклору, народних ремесел тощо. Це можна здійснювати через підтримку відповідних фестивалів, конкурсів, видання збірок, створення музеїв та осередків народної творчості. Доцільно також включити тематику нематеріальної спадщини до навчальних програм шкіл та позашкільних закладів освіти [37, с. 129].

Важливим напрямком є збереження та відновлення пам'яток історії, архітектури, садово-паркового мистецтва, розташованих у сільській місцевості. Необхідно провести інвентаризацію таких об'єктів, визначити їх стан і потреби у ремонтно-реставраційних роботах. Варто розглянути можливість залучення приватних інвестицій шляхом передачі історичних будівель в оренду чи

концесію з подальшою їх реставрацією та використанням у туристично-рекреаційних цілях.

Програми з охорони навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів, впровадження "зелених" технологій на сільських територіях є необхідною умовою для забезпечення їх сталого розвитку. Аграрне виробництво завдає значного навантаження на довкілля, тому важливо мінімізувати його негативний вплив.

Одним з пріоритетних напрямків має стати впровадження принципів органічного землеробства та відмова від надмірного використання шкідливих хімічних добрив і пестицидів. Необхідно створити систему стимулів для переходу сільгоспвиробників на екологічно чисті технології, забезпечити їх фінансову, консультаційну та наукову підтримку.

Актуальним є також питання ефективного поводження з відходами аграрного виробництва. Доцільно стимулювати створення біогазових установок для переробки відходів тваринництва з подальшим виробництвом біогазу та добрив. Відходи рослинництва можна використовувати для виготовлення альтернативного палива у вигляді пелет чи брикетів.

Важливим напрямком є збереження біорізноманіття сільських територій, охорона цінних природних ландшафтів, лісових і водних ресурсів. Необхідно обмежити надмірну експлуатацію земель, вирубку лісів, забруднення водойм. Одним з механізмів може стати створення регіональних ландшафтних та біосферних парків.

Заходи із вдосконалення системи територіального планування, впорядкування забудови та благоустрою сільських населених пунктів дозволять забезпечити сталий та збалансований розвиток сільських територій. На жаль, багато сіл в Україні розбудовувалися стихійно, без дотримання елементарних містобудівних норм.

Насамперед, необхідно розробити схеми планування територій сільських населених пунктів, які б визначали функціональне зонування, межі житлової забудови, місця розташування об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури.

При цьому слід чітко дотримуватись вимог раціонального землекористування, забезпечення екологічної рівноваги та комфортного проживання населення.

Окремої уваги потребує питання благоустрою сільських територій. Необхідно здійснити комплекс заходів з озеленення, упорядкування місць відпочинку, створення дитячих і спортивних майданчиків, облаштування зон для збору та вивезення сміття. Важливим є також впровадження сучасного енергозберігаючого вуличного освітлення, ремонт тротуарів та під'їзних шляхів [37, с. 24].

Механізми стимулювання міжмуніципальної співпраці та розвитку міжтериторіального партнерства у сфері місцевого економічного розвитку дозволять краще акумулювати наявні ресурси та можливості для реалізації спільних проектів. На сьогодні існує значний дефіцит фінансових, організаційних, кадрових ресурсів у більшості сільських територіальних громад. Відтак, доцільно запроваджувати нові форми співпраці на горизонтальному рівні.

Зокрема, важливим є об'єднання зусиль кількох сусідніх територіальних громад для спільного фінансування та реалізації проектів розвитку сільської інфраструктури: ремонту доріг, будівництва об'єктів водопостачання, закладів освіти, медицини тощо. Це дозволить акумулювати достатню ресурсну базу та досягти належної якості об'єктів.

Доцільним є також створення спеціалізованих агенцій міжтериторіального розвитку, які б координували співпрацю кількох громад та шукали можливості для залучення зовнішніх інвестицій, у тому числі міжнародної технічної допомоги.

ВИСНОВКИ

Сільські території відіграють важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни, збереженні культурної спадщини та традицій, а також є місцем проживання значної частини населення. Однак, через ряд соціально-економічних та екологічних проблем, багато сільських територій в Україні перебувають у стані занепаду та стагнації. Тому питання ефективного управління їх розвитком є надзвичайно актуальним для забезпечення сталого розвитку сіл та підвищення якості життя сільського населення.

У першому розділі роботи досліджено сутність та значення сільських територій, розглянуто різні концепції та підходи до управління їх розвитком. Сільські території розглядаються як багатофункціональні утворення, де поряд із сільськогосподарським виробництвом мають розвиватися інші види економічної діяльності, створюватися сприятливі умови для життя населення.

У другому розділі на основі аналізу та досліджень виявлено ключові проблеми та виклики в управлінні сільськими територіями України. До них належать низький рівень доходів сільського населення, високий рівень безробіття, міграція молоді у міста, занепад соціальної та інженерної інфраструктури, екологічні проблеми, пов'язані з забрудненням довкілля та деградацією земель. Запропоновано комплексний підхід до вдосконалення системи управління розвитком сільських територій, що охоплює економічні, соціальні, екологічні та управлінські аспекти. Здійснено оцінку ефективності розроблених заходів та обґрунтовано їх позитивний вплив.

У третьому розділі сформульовано практичні рекомендації щодо вдосконалення управління сільськими територіями на різних рівнях. На національному рівні пропонується вдосконалити організаційно-економічний механізм на засадах децентралізації, субсидіарності, з чітким розподілом повноважень і ресурсів між центральними та місцевими органами влади. Важливим є розвиток державно-приватного партнерства, залучення інвестицій, у тому числі міжнародної допомоги.

На місцевому рівні запропоновано комплекс заходів сприяння сталому розвитку сільських територій. Це диверсифікація сільської економіки з розвитком альтернативних видів діяльності: сільського зеленого туризму, органічного сільського господарства, промислів та ремесел. Передбачено модернізацію соціальної інфраструктури сіл, зокрема, будівництво шкіл, дитячих садків, закладів охорони здоров'я. Важлива увага приділяється розбудові транспортної, інженерної, цифрової інфраструктури. Акцентовано на необхідності проведення інформаційно-освітньої роботи серед сільського населення щодо можливостей диверсифікації діяльності, підприємництва, залучення інвестицій, охорони довкілля тощо.

Окремо розглянуто питання охорони праці та безпеки життєдіяльності під час реалізації заходів із розвитку сільських територій. Запропоновані рішення спрямовані на покращення санітарно-гігієнічних умов праці та проживання сільського населення.

Реалізація представлених у дипломній роботі рекомендацій дозволить досягти підвищення рівня зайнятості та доходів сільського населення, активізації місцевої економічної діяльності, покращення якості життя в сільській місцевості. Таким чином, обґрунтовані в роботі підходи формують комплексну стратегію щодо вдосконалення системи управління розвитком сільських територій в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна служба статистики України (2023). Сільське населення та міграція. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html.
2. Бородіна О. М. Теоретичні засади сталого розвитку сільських територій. Київ : Інститут економіки НАН України, 2020. 312 с.
3. Безпека життєдіяльності в сільській місцевості : навч. посібник / за ред. С. В. Кононенка. Київ : Міленіум, 2019. 208 с.
4. Сільські території України: стан та перспективи розвитку / за ред. В. В. Борщевського. Львів : НВФ "Українські технології", 2019. 216 с.
5. Закон України "Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві" від 17 жовтня 1990 р.

6. Механізми державно-приватного партнерства в Україні : навч. посібник / за ред. В. М. Козака, О. Й. Лесечка. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2019. 172 с.
7. Традиційна культура і побут населення України : навч. посібник / В. В. Костиця, В. В. Квітка та ін. Вінниця : Нова книга, 2022. 352 с.
8. Стан санітарно-епідемічного благополуччя сільського населення України / Центр громадського здоров'я МОЗ України. Київ, 2022. 64 с.
9. Зібрання аграрних кооперативів України: практичний посібник / за ред. М. Й. Маліка. Харків : Фоліо, 2020. 148 с.
10. Студінська Г. Я. Сільські території як складова регіонального розвитку. Економіка та управління АПК. 2018. № 2. С. 51–62.
11. Трофімцева О. М. Органічне виробництво в Україні: сучасний стан, перспективи та виклики для аграрної науки. Вісник аграрної науки. 2019. № 7. С. 49–57.
12. Сталій розвиток сільських територій Причорноморського регіону / під ред. М. І. Хвесика. Київ : Кондор, 2020. 152 с.
13. Сільська інфраструктура: виклики та можливості / за заг. ред. І. Г. Бистрякова. Львів : Інститут економіки та менеджменту, 2021. 176 с.
14. Закон України "Про сільські території" від 2018 р.
15. Державна стратегія регіонального розвитку. URL: <https://www.minregion.gov.ua> (<https://www.minregion.gov.ua> (дата звернення: 30.04.2024)).
16. Диверсифікація зайнятості сільського населення / за ред. О. Г. Булавки. Чернігів : Dessan, 2018. 252 с.
17. Напрями вдосконалення фінансового забезпечення сталого розвитку сільських територій / М. Й. Хомин та ін. Львів : НВФ "Українські технології", 2019. 180 с.
18. Сільські території України: стан та перспективи розвитку / за ред. М. К. Орлатого. Київ : НАН України, 2020. 328 с.
19. Розвиток сільських територій: досвід країн ЄС та США / за ред. О. Г. Булавки. Чернігів : ЧНТУ, 2019. 168 с.

20. Розвиток інфраструктури сільських територій : наукова доповідь / за ред. П. Т. Саблука. Київ : ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2020. 76 с.
21. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року / за ред. Ю. О. Лупенка. Київ : ННЦ "ІАЕ", 2021. 120 с.
22. Регіональні проблеми розвитку сільських територій / за ред. В. В. Борщевського. Дніпро : Герда, 2019. 236 с.
23. Офіційний сайт Державного агентства лісових ресурсів України. URL: <https://forest.gov.ua> (дата звернення: 29.04.2024).
24. Розвиток підприємництва на сільських територіях : монографія / під ред. В. В. Іванової. Київ : НАН України, 2018. 210 с.
25. Розвиток сільських територій: інфраструктурне забезпечення / за ред. Х. М. Притули. Київ : Компринт, 2019. 198 с.
26. Могильний О. М. Сільські території в національній економіці. Економіка АПК. 2020. № 6. С. 20–28.
27. Кадрове забезпечення розвитку сільських територій: проблеми та шляхи вирішення / за ред. М. К. Орлатого. Київ : НАН України, 2022. 128 с.
28. Соціально-економічний розвиток сільських територій Донбасу: сучасний стан та перспективи / за ред. В. П. Антонюк. Сєверодонецьк : СНУ ім. В. Даля, 2018. 144 с.
29. Проблеми розвитку сільських територій: регіональний аспект / за ред. П. Т. Саблука. Житомир : Полісся, 2018. 124 с.
30. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2020 році. Київ : Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, 2021. 256 с.
31. Сільські території: сучасний стан та пріоритети розвитку / за ред. І. В. Гончаренка. Київ : Аналітичний центр Блакитної стрічки, 2020. 154 с.
32. Сільський туризм як чинник розвитку територіальних громад / під заг. ред. П. В. Круша. Вінниця : Едельвейс і К, 2021. 132 с.
33. Сидоренко О. В. Концептуальні основи сталого розвитку сільських територій. Економіка і прогнозування. 2020. № 2. С. 84–97.

34. Статистичний щорічник України за 2021 рік / Державна служба статистики України. Київ : Держстат України, 2022. 450 с.

35. Малік М. Й., Шпикуляк О. Г. Інституціоналізація сталого розвитку сільських територій : монографія. Київ : ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2017. 244 с.

36. Малік М. Й., Шпикуляк О. Г. Інституціоналізація сталого розвитку сільських територій : монографія. Київ : ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2017. 244 с.

37. Міністерство аграрної політики та продовольства України (2021). Статистичний збірник "Сільське господарство України" за 2021 рік. URL: <http://minagro.gov.ua/statty-blogy/statystychnyj-zbirnyk-silске-hospodarstvo-ukrainy-za-2021-rik>.

38. Розвиток сільських територій: проблеми та перспективи / за ред. В. В. Юрчишина. Київ : Аналітичний центр "Академія", 2019. 248 с.

39. Європейська Комісія (2021). The Common Agricultural Policy at a Glance. [Спільна аграрна політика: коротко]. URL: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-glance_en.

40. United States Department of Agriculture (2023). Rural Development Programs & Opportunities. [Програми та можливості розвитку сільських територій]. URL: <https://www.usda.gov/topics/rural>.

41. Gouvernement du Canada (2020). Le Fonds canadien pour le revitalisation rurale. [Канадський фонд відродження сільських територій]. URL: <https://www.canada.ca/fr/promotion-economique-rurale/services/fonds-revitalisation-rurale.html>.

42. Australian Government (2019). Sustainable Rural Development: National Strategy. [Національна стратегія сталого розвитку сільських територій Австралії]. URL: <https://www.agriculture.gov.au/sites/default/files/documents/rural-policy-strategy.pdf>.

42. Gouvernement du Canada (2020). Le Fonds canadien pour le revitalisation rurale. [Канадський фонд відродження сільських територій]. URL:

<https://www.canada.ca/fr/promotion-economique-rurale/services/fonds-revitalisation-rurale.html>.

43. Australian Government (2019). Sustainable Rural Development: National Strategy. [Національна стратегія сталого розвитку сільських територій Австралії]. URL: <https://www.agriculture.gov.au/sites/default/files/documents/rural-policy-strategy.pdf>.